

KAKO NOČEŠ OSTATI VETERAN

Tako se je približal rok odhoda. Vedel je, da ne sme za sabo pustiti ničesar. Niti stavka, niti pisma, niti starih zvezkov. Nič. Tu se bo izkoreninil. Rekel bo z bogom vsemu, ker ne mara nobene preteklosti, ne tiste junaške, ne svoje prešušne ne tiste, kakršna je ostala v srcih njegovih nekdanjih tovarišev. Vedel je, da se je že poslovil in bo vse ostalo, samo formalnost, v skladu z navadami ali pa želja, da bi nikomur nikoli ne prišlo na misel sklicevati se nanj, na njegovo prisotnost, ki je kot taka postala nesmiselna. Najhuje mu je bilo, ker se je moral prisiliti, da je ostal miren. Konec koncev je plamen lizal njegovo dolgoletno delo, lizal je stene, ki so ga vklepale v tostranstvo, dim se je dvigal proti goram, kate-rih sleherni kotiček je poznal, v katere je bil zaljubljen, naravnost nor nanje, na vsako drevo navezan. Zavedel se je, nekaj japonske pobožnosti do narave je ostalo v njem in vse to bo pogoltnil, prerasel, ker mora ostati na neki način živ. Plameni so bili že požar, grmada. Otrok, ki se je iz dolgega časa ali kakorkoli pri- tepel za njim, je bil tudi navdušen nad zajetnim kresom in je vněto obračal papir- je z rogovilo.

Zelo premeten bo tisti, ki ga bo izsledil in se še kdaj dotaknil njegove pretek-losti. Zelo premeten bo tisti, ki ga bo še kdajkoli ganil v to struno, naravnost ge- nialen pa bo, kdor si bo upal spraviti ga nazaj v tostranstvo, na to valovno dolžni- no, ki jo je pravkar za večno sežigal.

"Vse je all right!", se je zasmel fantiču, mu dal majhno čokolado. Oni je stekel in ni se mu niti zahvalil. Oblački dima so izginjali, ampak takrat je zarde- lo zarjo izza temnega, da večno temnega gozda, ki zanj nikoli ni bil skrivnost, dvi- gnila svoj tanki glas znana in nikoli ugotovljena pesem.

"Polje, kdo bo tebe ljubil ...", in izginila.

"Polje, kdo bo tebe ljubil ...", se je z rahlo sapico vračala pesem. Zarezal se je, ker ni maral, da zaradi sebe ni smel misliti na tisto, čemur se je moral že zdavnaj odpovedati, zdavnaj, tako zdavnaj. Ljubezni, predanosti in čisti kontem- placiji. Ker če bi si ji kadarkoli predal, ne bi bil zdaj tu, niti nikoli ne bi bil za zidovi, nikoli ne bi spoznal družbenih lestvic, njihovih razkošij in njihovega prek- letstva. Živel bi v zmoti, v pošastni zmoti, da kot kmečki sin lahko poljubno izbi- ra navezanost na metre kvadratne in se predaja njihovi lepoti. Ali pa njihovi rodo- vitnosti. In zato je izrabil smisel že kot otrok. Bil je preveč marljiv, preveč veru- joč v odrešilnost trdnega dela zase, samo zase, ker se mu je spretnost egoizma zde- la spolzka in smešna. Raje je imel udarniške brigade, raje je imel vojaške pohode in konjeniške podvige, raje je imel odkrite debate, iskanje novih misli in obenem...

"Polje, kdo bo tebe ljubil", se je s tankim glaskom oglašalo iz temnega gozda. Ne, nič ga ne more premamiti, nobena čarovnija ga ne more vreči nazaj, odko- der so ga iztrgali, odkoder je za vedno odsoten.

Morda je bil to totalen karambol? se je spet začel dvom. Vstal je, kakor bi

mu dokončno odgovoril, da bil je totalni karambol in za tem karambolom ne bom puščal nobene žrtve, ker je bilo žrtev preveč, saj ležijo pod to rodovitno zemljo podolgem in počez, da je že sveta in prekleta od samih žrtev, zato ne bo nič škodilo, če bo ena izmed njih pobegnila.

Pobegnili jih je že mnogo . . . , se je zarival dvom, ga trpinčil in prisi - ljeval, naj se prepriča, naj da dokončno odpoved preteklosti, toda v drugačnem tonu.

"Ne, zemlja ljuba, jaz te ne znam rešiti, tudi ljubiti te ne znam, niti ljubiti več ne. In če bi hotel predati se tvojim zahtevam, bi te moral neskončno ljubiti. Ker pa si po mojem pogorišču tako fatalno abstraktna, mi je vseeno, ali sem ti koristen ali ne. Pravzaprav, jih je res toliko, ki so te ljubili kakor jaz?"

Pesem se iz gozda ni več oglasila, ampak dvom je ostal. Dvom, ki ga je načenjal že od zdavnaj, vsakikrat, ko je hotel izviti se iz zagate, vsakikrat, ko je hotel preprečiti svojo pogubo, vsakokrat, ko je šel hote v past, zato, da je rešil enega ali še več svojih prijateljev in vsi so bili zato, da odhaja v robijo, ker so vedeli, da je med njimi najmanj navezan na vsakdanjost in obenem najmanj rahločuten za telesne bolečine.

In tako je odhajal, namesto na službeni položaj, v zapor, namesto na počitnice, v zapor, namesto na obisk k domačim, v zapor. Tam zunaj so se gnetle pomladi, gnetla so se sončna poletja, prihajala je svobodna odjuga, prijatelji so izdajali knjige, dramaturgi so pisali drame, prevajalci so prevajali, pesniki so pisali pesmi. Prijateljice igralko so postajale primadone, sošolci študentje so postajali inženirji in direktorji tovarn. Nekdanje ljubezni so si natikale težke zlate prstane, podjetni znanci so si postavljali lepe hiše.

Za rešetkami so eno leto luščili fižol in česen, drugo leto so postavljali barake, potem so ga dali v delavnico, kjer je nekaj pilil, kar naj bi moralo biti dovršeno izpiljeno. Vpletel se je v dirko za hrano, potem za knjigami in časopisi. Pika. Vse skupaj je brez dvoma nekomu koristilo, toda komu, si niti ni hotel razjasniti in v to niti ni tuhtal. Ostali so spominjali na doživetja, nikakor ne preveč vesela, znal pa jih je potisniti v postopno pozabo. Konec koncev je imel pravico vrniti se v anonimnost, ki je bila edina rešitev. Tako si bodo oddahnili vsi. Dokončno. In on dobi pravico do anonimnosti. Zadihal bo. Odpotoval bo, si ustvaril družino, zgradil dom in napisal v spalnici nad zakonsko posteljo: Anica in on, ali Matejka in . . . Pred hišo bo postavil tablico z napisom: dr. Ta in Ta. Porodijo se otroci in takrat bo preteklosti davek izplačan.

Toda dvom se je vračal kakor trmasta zaročenka, ki se ne da odgnati. In on si je odgovarjal, naj se o vsem skupaj vprašujejo in dvomijo tisti, ki so imeli od kulturnih podvigov korist. Ne, si je rekel, na neki način jih bom vprašal jaz sam. Se bom zameril ali ne, ob slovesu si bom izterjal vsaj zanimive odgovore.

ZAPLETENI ODGOVORI IN JASNA VPRAŠANJA

"Stori, kar hočeš, saj ti med nami nikoli ni bilo kaj prav!"

"Saj smo te lansirali kakor kakšno zvezdo in zdaj tak polom!"

"Star si in si vsega tako kot jaz, mladina je v svojih rokah."

"Vedno si nam škodil in zdaj misliš, da smo tudi mi prisiljeni v prostovoljno izgnanstvo. Tudi taka stvar pride na neki način ob nepravem času, kakor še toliko drugih podvigov te vrste."

"Pot je počiščena."

Tako je sedel na vlak. Odžvižgal je mimo visokih gora, ki so bile zana - lašč najbolj lepe in bodo vklesane v spomin. Potem so se raztegnila polja, odprle so se rodovitne doline, reke so postajale lene in široke. Z divjo pokrajino je izginila divja mladost, zanos in pogum. Vrstile so se tovarne, posrečena srečanja s tovariši, postal je očividec krvavih spopadov, v bistvu je ostal tuj novemu svetu, kakor mu novi svet ničesar hudega v bistvu ni prizadejal. Bil je hladnokrven, za svoje delo je dobival plačo, za zabave - zabavo. Krajci so bili zanimivo olišpani, ženske nenavadno prijazne, kar mu je prijalo. Misлил je že, da se je dokončno rešil mladosti, svojega nesrečnega genija, ostal ravno tako sam, da bo nanovo zaživel. In zavedal se je, da bo vse steklo kot namazano, če bo popolnoma opustil poklic iskalca. Če se bo vrgel v anonimnost in splaval pod vsakim pogojem samo v njej. Čim je v kakšni izložbi zagledal knjigo, se je obrnil in se ni nikoli več vračal v tisto ulico. Vesel je bil, ker knjigarnam po tistih ulicah ni bilo mnogo, posebno pa je pazil, da si je med prijatelji izbiral robavse ali zelo povprečne ljudi. Pazil je na vsako svojo besedo in najraje molčal. Silil se je govoriti banalno in vulgarno. Ne, tako me nihče ne iztakne, je bil vesel. Sklenil je, da se ne bo izdal z nobeno posebno opazko, da ne bo v nobenem primeru vzbujal pozornosti. V prostem času se je potepal, potoval, pogovarjal z neznanci in dovršeno igral. Ker to je bila igra, česar se je kmalu zavedel. Da bi samo igral ob težaškem delu, s katerim si je služil kruh, je bilo nemogoče. Postajal je nemiren, še bolj nemiren kot poprej, ko je samo krožil in krožil v nedogled med ozkimi štirimi stenami.

Tako ga je nekega dne v sobi, kjer je misлил, da je varen, čakalo pismo. Odprl ga je in ugotovil, da tako dolgega pisma še nikoli ni prejel. Jezen je bil sam nase, ker se ni premagal in pustil ležati na mizi vsaj še nekaj dni. Najbolje bi bilo, ko bi ga kam zavrgel in nanj pozabil. Toda pismo je bilo odprto in prebrano. Kakor je bilo zapisano s črnim tiskom na belem papirju, da je prijatelj izdal zajetno knjigo o vedenju brezposelnih, tako so se mu sprožile misli, vstajale in se prepletale. Vrstila so se vprašanja, domala cel se je znašel v prejšnjem svetu, svetu tovarništva, ki je tako klavmo propadlo in ni bilo, kot je ves čas upal, samo obsojeno na pozabljenje. Potem so bile tu novice, stare in nove, ki se niso dotaknile njegovih čustev, vendar je bil sam nase jezen, ker je vedel, da bo skoraj nemogoče uiti iz kroga, za katerega je misлил, da je že daleč za njim. Torej, naj prijatelju odgovori, naj odgovori na vsa očitajoča vpra-

šanja, naj se spušča v debate, naj navezuje stike, ki si jih ne želi in nimajo nobenega smisla, ker je vedno prisotna grožnja, da bo lepega dne zakrivil stvari, za katere ne bo imel nobene krivde? Naj iz vljudnosti, ki jo je prijatelju dolžan, prosi za knjigo, jo dobi, prebere, začne celo sam pisati o njej? In očitno je bila njegova dolžnost, etična dolžnost, da spremlja literaturo, kakor je knjiga o brezposelnosti. Vsakdo jo takole znanstveno nešablonsko tudi ne napiše. Zato je potreben pogum, potreben je material, čas in tveganje. Na koncu se je zjell sam nase. Le kako je mogel biti tako strahotno sam, ko jih v resnici ni bila samo peščica, ko jih je bilo v resnici za pravo pravcato praslovansko skupnost. Zakaj so se tako umaknili ob odločilnem trenutku, pa je tudi lahko bil samo slučaj ali zunanji maneuver. Tako je vzel pismo in ga še enkrat prebral. In še hušji so bili dvomi, popolnoma jasno pa mu je postalo, da na pismo mora odgovoriti, da je sam samcat na svetu, ker si ga je sam ustvaril samotnega, da pa so stvari, preko katerih ne bo mogel prav zato, ker se je že v davni preteklosti odpovedal slepomišenju z religiozno obrednostjo, je pa zato sklenil, da bo njegovo življenje če ne popolno, ker tako ne more biti, vsaj pogumno. In temu se seveda ni odpovedal. Ne, temu ne. Odpovedal se je prijetnostim v privatnem življenju, odpovedal se je slavnim nastopom, odpovedal, odpovedal, pregnal iz sebe vse, kar bi ga lepega dne utegnilo najbolj popolno smešiti, ko bi se drugim zdele stvari najbolj imenitne.

Napisal je pismo. Predvsem je hotel vedeti, kako so prišli do njegovega naslova, katera dobra duša nanj ni hotela pozabiti, predvsem pa je takoj pristavil, da naj prijatelj vendar pošlje svojo knjigo, ker je taka vsebina vedno zanimiva, tudi zanj, ki se je formalno odpovedal znanosti in učenosti, iskalec skratka ni več.

Knjiga je privandrala že naslednjega dne, ker ga je hotel prijatelj očitno prizadeti in spraviti nazaj ali vsaj v sodelovanje. In ob tisti knjigi ni napravil napake kot s pismom. Tako in tako je vedel, da je kocka padla, da se odslej nikoli več ne bo izmazal svojemu poslanstvu, kakor ga je imenoval krščanski prijatelj, prokletstvu, kakor ga je imenoval zasliševalec v zaporu, ki ga je prav zagotovo po svoje razumel, in iskalstvu, kakor je on imenoval tisto prokletstvo in poslanstvo obenem.

Torej se nadaljuje, si je mislil, in že istega dne privlekel iz knjižnice štiri zajetne knjige, jih razstavil na mizi, da bodo vsi obiskovalci, ki so prihajali k njemu, obstali začuden nad pojavom, ki ga še od daleč niso pričakovali.

Tisti večer, ko je zbit in telesno utrujen, malce celo poškodovan, spet drsal v svoje v dva dela upognjene liste, ga je ves večer spremljala misel: ali sem prismuknjen jaz, ali ves svet, ali pa je ves svet zaverovan v znanost, v iskalstvo in takozvano filozofijo, ker točno ve, kako je omejen. Misli, zasnove, poglavja, poglavja, dolga poglavja so bruhala na dan, listi in lističi so se polnili, tako je spoznal, da je bila odpoved, poskusna odpoved svojemu poslanstvu najbolj zanesljivo merilo nečesa - njegove resničnosti, njegovih sposobnosti, njegovih osnovnih namenov. Zdaj, ko je bruhal, čemur se je hotel odpovedati, je

že zaradi misli, da bi vse resnice ostale pepel, postajal plodnejši, resničnejši, brezobziren do sebe, do dotedanjih ugotovitev, do vsega, kar ga je obdajalo. Poklicni magnetizem je v razpravi potolkel vse njegove dotedanje spise, opisano so mu misli vrele na papir, kakor da od svojega odhoda dotlej na nič drugega ni mislil, kakor na magnetizem poklicev, na magnetizem svojega poklica, magnetizem poklica svojih znancev, neznancev, ker je moralo prav v tistih trenutkih, ko je zapustil gore in tiste temne gozdove, nekaj splavati z njim, nekaj živega, boleznega in do norosti veselega obenem, tale magnetizem poklicev.

Ko je napisal zadnjo vrstico, je vedel, da je njegovo delo tiste vrste znanosti, ki je popolna in smiselna znanost, ker nastaja iz ljubezni, ker je vseskozi prisotna kakor sveža zaljubljenost v človeku in vsebuje bolj kakor iskanje že temeljito predelanih del iskro verovanja, ne samo iskro, verovanje, pravo verovanje, ker bodo tisti, ki bodo to brali, ali stvar zasovražili ali verovali vanjo. Verovali, to je bilo v njegovem življenju, verovali so mu, verovali njegovim spisom, ker so bili kričeče pogumni, obenem pošastno žgoči. Potem ko je nešteto krat do kraja tvegaj, našel metodo, da popolnoma tvegaš, do izzivanja in izsiljevanja tvegaš za stvari, ki terjajo tveganje. Nikoli ni bil dvomil, da mora biti tisto, kar napiše, smiselno, nikoli ni v to dvomil, v ostalem je živel kot drugi. Včasih je nasedal matriarhatu, mimogrede. Na koncu je končaval na dnu med luščilci česna, zaprtimi luščilci česna. Hotel je tudi v ostalem pustiti drugim prosto pot. Tada noč, ki jo je preživel ob magnetizmu poklicev, ga je ali izdala ali spravila v magnetizem, kateremu je zagotovo pripadal.

Napisal je zahvalo za poslano knjigo in nekaj pripomb, pohval, odprl je nadaljevanje korespondence. Potem je vzel knjigo o brezposelnosti v roke in bral do ure, ko je moral v tovarno. Kakor se je spremenil njegov načrt, tako se mu je zdelo, da se spreminja pot in ljudje, ki prihajajo na delo. Črne hiše so bile še bolj pošastno črne, nekako tako kakor v tistih dneh, ko je privedel v ta kraj s svojimi delovnimi tovariši, pritepenimi z vseh koncev Evrope. Tudi nekaj Afrikancev je bilo med njimi. Rešiti se je hotel predvsem Bavarske, kjer toliko da ga niso ozmerjali, ker ni zahajal k maši. Neki delavec mu je enkrat dejal, da bi ga morali izobčiti iz cerkve. Saj, izobčiti konec koncev je izobčenje že dolgo trajalo in točno se je zavedal, da ni bil on tisti, ki se je izobčil izza kamnitih gora in temnih omarnih gozdov svoje mladosti.

Res so dokončno mimo, si je dejal, ampak spomin nanje, vednost, da obstajajo, je nekaj vredna, je blaženost.

Spustil je pismo, ki ga je pošiljal prijatelju, v nabiralnik in stopil v tovarno. Pritekel mu je naproti Poljak ter se mu ponudil, da skupaj popijeta čaj. Vročekrwni Bosanec se je že navsezgodaj pridušal na brata, ki sta bolj pozno prišla iz javne hiše in sta zamudila delovni rok. Bila sta prav tista dva, ki sta venomer godrnjala, da jim od dela preveč odtrgajo. Zdelo se mu je vse novo, samo prijatelj Poljak je bil enako razigran kot vsak dan.

"Torej je naš junak imel pismeno pošiljko včeraj."

"Da, prijatelji me, kot kaže, ne morejo pozabiti."

"Ej, bratec, ko bi te videli, kako potiš tukajle okrog teh peči znojni pot, bi te želeli pozabiti."

"Prav imaš. Vso noč se na to nisem spomnil."

"Bova zalila na račun tvojih prijateljev?"

"Ne, pač pa na račun nečesa drugega."

"Nove ljubezni, kajne!"

"Da, ampak strogo platonske, ker je samo ta večno čista."

"Enkrat, pravzaprav večkrat, sva istih misli."

"Spremenjen pa si danes."

"Spremenjen? Kako?"

"Vidno."

Toda takrat sta že lezla vsak na svojo peč. Maske pred obrazom so jih razobličile, z lopatico sta vneto čistila vsak s svoje strani odprtino, iz katere se je vlivala žareča lava. Vsakič, ko sta se lotevala tega posla, sta bila prepričana, da ni nikjer na svetu bolj peklenskega dela ali pa so povsod spremenili način čiščenja starih peči, kjer se je talil svinec.

Trenutek, ko mu je bilo delo odbijajoče, je bil mimo, bal se je samo, da ga prečuta noč ni preveč izčrpala, toda že dejstvo, da je verjetno prav zaradi tega težaštva umel napisati Magnetizem, ga je vzpodbudilo, oživilo in kotelni obroček je bil očiščen. Penasta lava je še vedno klokotala, roke so ga pekle, kaplja svinca ga je spekla na stegnu.

Že je drvel mimo druge hale na kosilo, zajel v žareči juhi kos mesa s staro svinčeno zajemalko na pločevinast krožnik in obenem hlatal prepečen mehak kruh.

Zvečer se je vmil k svojim knjigam. Ne, si je mislil, treba je prave literature, sicer tem problemom nikoli ne pridem do dna. Šel je v mesto. Izkazalo se je, da v črni industrijski prestolnici nimajo knjig.

"In kdo naj jih bere?" se je začudila prodajalka, za njo prav tako knjižničarka.

Poljaku se je zaupal. Ima morda on kakšnega prijatelja, znanca?

"Ne, če zares misliš, in zdi se mi, da si se tako namenil, moraš nemudoma odpotovati, sicer te bo ta črna požrla. Saj sem sumil, da si znanstvenik, res, sumil sem. In zdaj, ko praviš, da boš spet prišel z delom, sem zelo vesel."

Tako se je odpravil in na tistem potovanju je z grozo ugotovil, da bi se bil v tisti tovarni, v tisti čmi tovarni utegnil uničiti. Šele tedaj, ko je iztegnil roko in ga je sopotnica v vlaku radovedno pogledala, je opazil, da je bila brazgotina, ki je gledala izza rokava, izredno široka, izzivalna. Šele tedaj se mu je začelo jasniiti, v kakšno nevarno tovarno je padel. In Poljak, ki je tam delal že pet let? In Bosanec, ki je dejal, da bo tam ostal? Tudi on je pravzaprav računal, da bo ostal tam. In je ušel.

(Iz daljšega teksta STOKILOMETRSKO SONCE)

